

บทคัดย่อ

การสำรวจครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาทัศนคติของนักวิชาการที่มีต่อการวิจัยระบบการทำฟาร์ม นักวิชาการที่ให้ข้อมูลทั้งหมดจำนวน 24 ราย และเป็นผู้เข้าร่วมสัมมนาเรื่อง การประสานงานเพื่อการวิจัยและพัฒนาระดับไร่นา เมื่อวันที่ 26 - 27 กรกฎาคม 2532 จัดโดยสถาบันวิจัยฟาร์ม กรมวิชาการเกษตร ณ สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

จากการสำรวจครั้งนี้กล่าวได้ว่า นักวิชาการเกษตรจากกองต่าง ๆ ของกรมวิชาการเกษตร อาทิเช่น กองกัญและสัตววิทยา กองแผนงานและวิชาการ กองโรคพืชและจุลชีววิทยา กองเกษตรวิศวกรรม หน่วยวิจัยและพัฒนาระบบทำฟาร์มพาลูก ศูนย์วิจัยยางสงขลา และศูนย์วิจัยข้าวพาลูก มีทัศนคติที่ถูกต้องต่อหลักการและขั้นตอนต่าง ๆ ของการวิจัยระบบการทำฟาร์ม

แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าหากจะมีการนำเอาการวิจัยระบบการทำฟาร์ม ไปปฏิบัติในหน่วยงานที่กล่าวมา น่าจะได้มีการเตรียมนักวิชาการเกษตรให้พร้อม ในเรื่องการทำงานร่วมกันกับนักวิชาการจากสาขาวิชาและหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งนี้เนื่องจากว่านักวิชาการเกษตรส่วนใหญ่ ยังมีทัศนคติว่าการทำงานร่วมกันเป็นทีมของนักวิชาการเกษตร เพื่อร่วมมือกันแก้ไขปัญหาของเกษตรกรรมนั้น ยังเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากในหมู่นักวิชาการของไทย ซึ่งเรื่องนี้อาจจะเป็นอุปสรรคต่อการทำงานแบบสหวิชาการตามหลักการของการวิจัยระบบการทำฟาร์มก็ได้

ทัศนคติของนักวิชาการที่ควรได้รับการแก้ไขอีกเรื่องหนึ่ง คือยังมีนักวิชาการเกษตรมีทัศนคติว่า ในการวิจัยการเกษตรนั้นการวิจัยเพื่อมุ่งเพิ่มผลผลิตต่อหน่วยพื้นที่ยังเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด ซึ่งความจริงแล้ว ในการวิจัยการเกษตร โดยเฉพาะสำหรับเกษตรกรรายย่อยผู้มีรายได้น้อย การเพิ่มผลผลิตต่อหน่วยพื้นที่อาจไม่ใช่วัตถุประสงค์ที่สำคัญของการวิจัยก็ได้ แต่ในการตรงกันข้ามการวิจัยเพื่อให้ได้มาซึ่งเทคโนโลยีที่เหมาะสมและสอดคล้องกับทรัพยากรที่เกษตรกรมีอยู่ หรือเป็นเทคโนโลยีที่จะไปเกื้อหนุนองค์ประกอบอื่น ๆ ในระบบไร่นา ให้มีการนำไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพขึ้นหรือสามารถที่จะทำให้องค์ประกอบอื่น ๆ ในระบบไร่นาสามารถยืนยงต่อไปได้ ก็เป็นเรื่องสำคัญ

ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง จำเป็นที่จะต้องหาแนวทางให้นักวิชาการได้มีโอกาสทำความเข้าใจกับพื้นที่ของตนให้มากขึ้นเนื่องจากมีนักวิชาการมากกว่าครึ่ง ยอมรับว่าตนเองยังไม่มีความรู้ความเข้าใจ อย่างดีกับพื้นที่ซึ่งทำงานอยู่ การเพิ่มความรู้ความเข้าใจของนักวิชาการในเรื่องพื้นที่ที่ปฏิบัติงานอยู่อาจจะกระทำได้โดยการให้ความรู้เรื่องการวิเคราะห์พื้นที่แก่นักวิชาการเกษตรเหล่านี้

โดยสรุป หากจะมีการนำเอาหลักการและขั้นตอนต่าง ๆ ของการวิจัยระบบฟาร์มไปปฏิบัติ ในหน่วยงานดังที่กล่าวมา คาดว่าจะได้รับความร่วมมือและสนับสนุนจากนักวิชาการที่สังกัดอยู่ในหน่วยงานนั้นเป็นอย่างดี เพราะนักวิชาการเหล่านี้มีทัศนคติที่ถูกต้องและยังเชื่อว่าหน่วยงานของตนพร้อมที่จะเอาวิธีการวิจัยดังกล่าวไปใช้ นอกเหนือจากนี้นักวิชาการเกษตรยังมีความเห็นว่าจะได้นำเอาวิธีการนี้ไปปฏิบัติในหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเกษตรอีกด้วย

คำนำ

ปัจจุบันนี้มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยและพัฒนาการเกษตรหลายหน่วยงาน อาทิ กรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร และมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่มีคณะเกษตรศาสตร์ ได้นำเอาแนวดำเนินการวิจัยระบบการทำฟาร์มไปปฏิบัติในการดำเนินงานการวิจัยและพัฒนาการเกษตร ในหน่วยงานของตน แต่หลักการและแนวดำเนินการการวิจัยระบบการทำฟาร์มยังไม่เป็นที่เข้าใจกัน ดีในหมู่บุคลากรของหน่วยงานที่มีแนวโน้มว่าจะนำเอาวิธีการดังกล่าวไปปฏิบัติตั้งนั้นหน่วยงานเหล่านี้ จึงจัดให้มีการฝึกอบรมและสัมมนาการวิจัยระบบฟาร์มให้แก่บุคลากรในสังกัด เพื่อให้ได้มีความรู้และความเข้าใจ และสามารถนำเอาหลักการวิจัยระบบการทำฟาร์มไปปฏิบัติได้ยกตัวอย่างเช่น สถาบันวิจัยการทำฟาร์ม กรมวิชาการเกษตร ได้ทำการสัมมนาเรื่องการประสานงานเพื่อการวิจัยและพัฒนาในระดับไร่นา โดยเน้นหลักการวิจัยระบบฟาร์มให้แก่นักวิชาการเกษตร ซึ่งสังกัดหน่วยงานต่าง ๆ ของกรมวิชาการเกษตรในภาคใต้ส่วนล่าง เมื่อวันที่ 26-27 กรกฎาคม 2532 ณ สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เป็นต้น

ขณะนี้การฝึกอบรมสัมมนาให้เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องกับการวิจัยและพัฒนาการเกษตรตามหน่วยงานต่าง ๆ ได้ดำเนินการไปอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า การศึกษาทัศนคติของบุคลากรของหน่วยงานที่มีต่อหลักการ และแนวดำเนินการวิจัยระบบการทำฟาร์ม เท่าที่ทราบในปัจจุบันยังไม่มีการศึกษามาก่อน ดังนั้นการศึกษาทัศนคติของเจ้าหน้าที่ดังกล่าวต่อการวิจัยระบบการทำฟาร์มเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง ทั้งนี้เพราะว่าหากเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องดังกล่าวมีทัศนคติที่ไม่ดีหรือไม่เห็นด้วยกับวิธีการดังกล่าว ก็จะมีผลทำให้การนำเอาวิธีการวิจัยระบบการทำฟาร์มไปปฏิบัติในหน่วยงานต่าง ๆ ที่กล่าวมา ไม่สัมฤทธิ์ผลดังที่หน่วยงานต่าง ๆ ตั้งเป้าหมายไว้

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยที่จะเกื้อหนุนให้มีการนำเอาระบบการทำฟาร์มไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพในหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งนั้น ยังมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องที่สำคัญอีกหลายอย่าง แต่ในการสำรวจครั้งนี้ ถือว่าทัศนคติของเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องหรือเจ้าหน้าที่ผู้ซึ่งจะนำเอาวิธีการนี้ไปใช้เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดต่อสัมฤทธิ์ผลของการนำเอาวิธีการวิจัยระบบฟาร์มไปใช้

วัตถุประสงค์ของการสำรวจ

การสำรวจครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญเพียงประการเดียวคือ ศึกษาทัศนคติของนักวิชาการเกษตรที่มีต่อหลักการ ขั้นตอนและวิธีการของการวิจัยระบบการทำฟาร์ม ซึ่งเป็นระบบการวิจัยและพัฒนาการเกษตรที่จะถูกนำไปใช้ในหน่วยงานที่นักวิชาการเกษตรสังกัดอยู่

การตรวจสอบเอกสาร

ในปัจจุบันนี้เอกสารวิชาการที่เกี่ยวกับการวิจัยระบบฟาร์มยังมีอยู่น้อย แต่อย่างไรก็ตาม มีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายความหมายและวิธีการดำเนินงานวิจัยระบบการทำฟาร์ม เช่น อารันต์ พัฒนอินทร์ (2527) ดำเกิง จันทรปัญญา และ ไพโรจน์ สุวรรณจินดา (2527) เมธี เอกะสิงห์ และ พฤกษ์ ยิบมันตะสิริ (2528) สุวิทย์ เลหาศิริวงศ์ (2530) เทอด เจริญวัฒนา (2531)

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการบางท่านได้อธิบายอย่างละเอียดในบางขั้นตอนของการวิจัยระบบฟาร์ม เช่น การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการประเมินสภาวะชนบทแบบเร่งด่วนโดย สุกเกสินี สุภธีระ (2528) สุจินต์ สิมารักษ์ (2530, 2531) และ สุเจียร นามวงศ์ (2532) การวิเคราะห์พื้นที่ชุมชนและครัวเรือนโดย อรรถชัย จินตเวหา (2530) และ วิริยะ ลิ้มปิ่นนันทน์ (2531) เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่าเอกสารที่ศึกษาขั้นตอนอื่น ๆ ของการวิจัยระบบการทำฟาร์ม อาทิเช่น การวางแผนทดสอบเทคโนโลยีในฟาร์มเกษตรกร การทดสอบหลายท้องที่ การขยายการผลิตในวงกว้าง เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาในขั้นตอนดังกล่าวนี้ยังมีอยู่ค่อนข้างน้อย

อาจกล่าวโดยสรุปว่า การวิจัยระบบฟาร์ม ได้พัฒนาขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาของเกษตรกรรายย่อยที่มีรายได้น้อย เนื่องจากการวิจัยการเกษตรแบบเดิม ผลงานวิจัยไม่เป็นที่ยอมรับของเกษตรกร และจุดประสงค์ที่สำคัญของการวิจัยระบบการทำฟาร์มคือการศึกษาหาเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับเกษตรกรทั้งด้านสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ภาวะเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนขนบธรรมเนียม ประเพณี (เทอด เจริญวัฒนา 2531) ขั้นตอนในการวิจัยระบบการทำฟาร์ม มีดังนี้ การเลือกพื้นที่เป้าหมาย และพื้นที่ทดสอบ การบรรยายลักษณะพื้นที่และกำหนดปัญหา การวางแผนการทดสอบเทคโนโลยีในฟาร์มเกษตรกร การทดสอบในหลายท้องที่ การขยายการผลิตในวงกว้าง

ขณะนี้เท่าที่ทราบแหล่งข่าวสารที่เสนอบทความวิชาการเกี่ยวกับการวิจัยระบบการทำฟาร์มของประเทศไทย มีอยู่สองแหล่ง คือ รายงานการสัมมนาเรื่องระบบการทำฟาร์มและ "ฟาร์มข่าว" จากการตรวจสอบรายงานการสัมมนาเรื่อง ระบบการทำฟาร์ม ซึ่งจัดขึ้นในประเทศไทย ทั้งหมดรวม 6 ครั้งนั้น (ครั้งแรกเมื่อวันที่ 2-5 เมษายน 2527 ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี และครั้งสุดท้ายคือครั้งที่ 6 จัดเมื่อวันที่ 27-30 มีนาคม 2532 ที่ จังหวัดขอนแก่น) ไม่พบบทความที่เกี่ยวกับการศึกษาทัศนคติของผู้ที่จะนำเอาวิธีการวิจัยระบบฟาร์มไปปฏิบัติเลย

ในทำนองเดียวกันจากการตรวจสอบบทความใน "ฟาร์มข่าว" ซึ่งเป็นเอกสารจัดพิมพ์โดยโครงการวิจัยระบบการทำฟาร์ม มหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นเอกสารหลักที่เสนอบทความ ที่เกี่ยวกับการวิจัยระบบการทำฟาร์มกันมาอย่างต่อเนื่อง ก็ไม่พบบทความที่เกี่ยวกับการศึกษาทัศนคติของบุคคลที่จะนำเอาวิธีการนี้ไปปฏิบัติ ในการดำเนินงานวิจัยการเกษตร ดังนั้น อาจสรุปได้ว่าการศึกษาทัศนคติดังกล่าวเท่าที่ทราบในปัจจุบันยังไม่มีเลย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า หน่วยงานหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายให้นำหลักการวิจัยระบบการทำฟาร์มไปใช้ เหม่าเอาว่าการวิจัยระบบการทำฟาร์มเป็นวิธีการวิจัยที่มีประสิทธิภาพ ในการที่จะพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อเกษตรกรรายย่อยหรือเกษตรกรผู้มีประสิทธิภาพ ในการที่จะพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อเกษตรกรรายย่อยหรือเกษตรกรผู้มีรายได้น้อย อีกทั้งหน่วยงานเหล่านั้นก็มีความเชื่อมั่นว่า เจ้าหน้าที่ผู้ที่จะนำเอาวิธีการนี้ไปใช้ ก็เห็นชอบและยอมรับการวิจัยระบบการทำฟาร์มดังที่กล่าวมาแล้ว ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าในปัจจุบันนี้เท่าที่ทราบยังไม่มีการศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติต่อระบบการวิจัยระบบการทำฟาร์มเลย

วิธีการเก็บข้อมูล

ใช้แบบสอบถามทัศนคติที่สร้างขึ้นจากภาควิชาพัฒนาการเกษตร คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ โดยให้นักวิชาการเกษตรซึ่งเข้าร่วมการสัมมนาเรื่อง การประสานงานเพื่อการวิจัยและพัฒนาในระดับไร่นา เมื่อวันที่ 26-27 กรกฎาคม 2532 เป็นผู้กรอกแบบสอบถามแบบสอบถามนี้ประกอบด้วยข้อความที่เกี่ยวกับการดำเนินการวิจัยระบบฟาร์มในแง่มุมต่าง ๆ โดยผู้กรอกแบบสอบถามสามารถแสดงทัศนคติต่อข้อความแต่ละข้อจำนวนทั้งหมด 26 ข้อความได้ 4 รูปแบบคือ เห็นด้วยมาก เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วย ข้อความที่ใช้สอบถามทัศนคติของนักวิชาการเกษตรต่อการวิจัยระบบการทำฟาร์ม รวบรวมได้จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยระบบการทำฟาร์มดังกล่าวมาแล้วข้างต้น

ลักษณะผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลเป็นนักวิชาการจำนวน 24 คน จากจำนวนนักวิชาการทั้งหมด 26 คนที่เข้าร่วมการสัมมนาเรื่องการประสานงานเพื่อการวิจัยและพัฒนาในระดับไร่นา อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา จัดโดยสถาบันวิจัยฟาร์ม กรมวิชาการเกษตร

ตารางที่ 1 ลักษณะของนักวิชาการเกษตรผู้ให้ข้อมูล

n = 24

1. ระดับการศึกษา	%	3. หน้าที่ความรับผิดชอบในหน่วยงานที่สังกัด	
ปริญญาตรี	58.3	งานวิจัย	79.1
ปริญญาโท	37.3	งานส่งเสริม	8.3
อื่น ๆ (ปวส.)	4.2	งานบริหาร	4.3
2. ประสบการณ์ในการทำงาน		อื่น ๆ (เช่นอาจารย์วิทยาลัยเกษตร)	8.3
1-5 ปี	29.1		
6-10 ปี	37.5		
11-15 ปี	12.5		
16-20 ปี	8.0		

หมายเหตุ : จำนวนเปอร์เซ็นต์รวมกันไม่ครบหรือเกินร้อยเปอร์เซ็นต์ เนื่องจากการปิดเศษทศนิยม

ตารางที่ 2 จำนวนร้อยละของผู้แสดงทัศนคติต่อการวิจัยระบบทำฟาร์ม

ข้อความ	n = 24			
	เห็นด้วยมาก %	เห็นด้วย %	ไม่เห็นด้วย %	ไม่มีความเห็น %
1. การวิจัยระบบฟาร์มจะมีผลให้ได้มาซึ่งเทคโนโลยีที่เกษตรกรยอมรับ	41.6	54.1	4.1	-
2. การวิจัยระบบฟาร์มเป็นเรื่องเก่าที่เอามาพูดกันใหม่	12.5	54.1	20.8	12.5
3. งานที่ท่านปฏิบัติอยู่มีแนวดำเนินการคล้าย ๆ กับระบบวิจัยฟาร์ม	16.6	58.3	20.8	4.1
4. การวิจัยระบบฟาร์มไม่เหมาะนำไปปฏิบัติเพราะมีหลายขั้นตอน	-	4.1	87.5	8.3
5. ขั้นตอนในการวิจัยระบบฟาร์มเข้าใจยาก	8.3	29.1	58.3	4.1
6. การวิจัยระบบฟาร์มมีแนวดำเนินการที่ไม่คล่องตัว เพราะมีนักวิชาการหลายสาขาเข้ามาเกี่ยวข้อง	8.3	37.5	50.0	4.1
7. การทำงานร่วมกันเป็นทีมยังเป็นไปได้อยาก ในหมู่นักวิชาการไทย	25.0	70.8	-	4.1
8. การวิจัยการเกษตรโดยนักวิจัยจากหลายสาขายังไม่มีความจำเป็น	4.1	4.1	91.6	-
9. นักวิชาการสาขาสังคมศาสตร์มีความสำคัญในการพัฒนาเทคโนโลยีการเกษตร	25.0	66.6	-	8.3
10. ข้อมูลที่ได้จากการทำ RRA หรือการประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วนไม่น่าเชื่อถือ	4.1	20.8	54.1	20.8

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ข้อความ	n = 24			
	เห็นด้วยมาก %	เห็นด้วย %	ไม่เห็นด้วย %	ไม่มีความเห็น %
11. การวิจัยระบบฟาร์มเน้นสนใจเกษตรกรรายย่อย มากเกินไปจนละเลยเกษตรกรรายใหญ่	4.1	25.0	50.0	20.8
12. การวิจัยที่มุ่งเพิ่มผลผลิตต่อหน่วยพื้นที่เป็นเรื่อง ที่สำคัญที่สุดในงานวิจัยการเกษตร	12.5	45.8	41.6	-
13. การวิจัยระบบฟาร์มจะช่วยให้นักวิชาการกำหนด หัวข้อวิจัยได้ตรงกับปัญหาของเกษตรกร	58.3	41.6	-	-
14. นักวิชาการเกษตรควรเป็นผู้นำหลักการระบบ วิจัยฟาร์มไปปฏิบัติมากกว่านักส่งเสริมเกษตร	29.1	50.0	20.8	-
15. นักวิชาการเกษตรมีความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ที่ตน ทำงานดีแล้ว	8.3	20.8	58.3	12.5
16. นักวิชาการเกษตรไม่จำเป็นต้องวิเคราะห์พื้นที่ ด้วยตนเองก็ได้	-	29.1	66.6	4.1
17. นักวิชาการสามารถกำหนดปัญหาเพื่อการวิจัย โดยไม่จำเป็นต้องวิเคราะห์พื้นที่	-	4.1	95.8	-
18. นักวิชาการเกษตรควรเน้นสนใจการวิจัยพื้นฐาน มากกว่าการวิจัยประยุกต์	8.3	16.6	66.6	8.3
19. นักวิชาการควรเน้นบทบาทในการวิจัย ในสถานีมากกว่าในไร่นาเกษตรกร	4.1	20.8	66.6	8.3
20. นักวิชาการควรเข้ามามีบทบาททุกขั้นตอนของการ วิจัยระบบฟาร์ม	29.1	54.1	16.6	-
21. เกษตรกรควรเข้ามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ของการวิจัยระบบฟาร์ม	20.8	54.1	20.8	4.1
22. หน่วยงานที่ท่านสังกัดมีการทำงานอย่างใกล้ชิด กับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเกษตร	25.0	50.0	25.0	-
23. ระบบการส่งเสริมการเกษตรเท่าที่เป็นอยู่ใน ปัจจุบันไม่มีประสิทธิภาพ	12.5	50.0	20.8	16.6
24. ท่านมีความรู้อย่างดีเกี่ยวกับพฤติกรรมในการ ยอมรับเทคโนโลยีของเกษตรกร	8.3	50.0	41.6	-
25. หน่วยงานที่ท่านสังกัดอยู่ยังไม่พร้อมที่จะเอา ระบบวิจัยฟาร์มไปปฏิบัติ	4.1	16.6	62.5	16.6
26. ควรให้มีการนำเอาแนวความคิดเรื่องการ วิจัยระบบฟาร์มไปปฏิบัติในหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเกษตรให้มากขึ้น	62.5	37.5	-	-

หมายเหตุ : จำนวนเปอร์เซ็นต์รวมกันไม่ครบหรือเกินร้อยเปอร์เซ็นต์ เนื่องจากการปิดเศษทศนิยม

ผู้เข้าร่วมสัมมนามาจากหน่วยงานต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ กองกัญและสัตววิทยา กองแผนงานและวิชาการ กองโรคพืชและจุลชีววิทยา กองเกษตรวิศวกรรม หน่วยวิจัยและพัฒนาระบบการทำฟาร์มพืคลง ศูนย์วิจัยยางสงขลา ศูนย์วิจัยข้าวพืคลง วัตถุประสงค์ที่สำคัญของการสัมมนาครั้งนี้คือ ให้นักวิชาการเกษตรจากหน่วยงานดังกล่าวมีความเข้าใจหลักการและแนวการวิจัยและพัฒนาในระดับไร่นา นั่นก็คือการสัมมนาครั้งนี้มุ่งหวังให้นักวิชาการเกษตรมีความเข้าใจเกี่ยวกับการวิจัยระบบการทำฟาร์มไปในทิศทางเดียวกันนั่นเอง

ผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาทัศนคติต่อการวิจัยระบบฟาร์มครั้งนี้ สำเร็จการศึกษาตั้งแต่ระดับต่ำกว่าปริญญาตรีจนถึงปริญญาโท ผู้ให้ข้อมูลมากกว่าครึ่งหนึ่งหรือร้อยละ 58.3 จบการศึกษาระดับปริญญาตรี (ตารางที่ 1 ข้อ 1) มีเพียงส่วนน้อยที่จบการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี สาขาวิชาเอกที่ผู้ให้ข้อมูลจบการศึกษาคือ สถิติประยุกต์ พัฒนาการเกษตร เกษตรกลวิธาน ส่งเสริมการเกษตร พืชสวน พืชไร่นา ปฐพีวิทยา สรีรวิทยา ปรับปรุงพันธุ์พืช โรคพืช และกัญวิทยา โดยเฉลี่ยแล้วผู้ให้ข้อมูลมีประสบการณ์ในการทำงานกับหน่วยงานที่ตนสังกัดอยู่ประมาณ 9 ปี (ตารางที่ 1 ข้อ 2) ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่หรือร้อยละ 79.1 มีหน้าที่เกี่ยวกับการวิจัยการเกษตรในหน่วยงานที่ตนสังกัดอยู่ (ตารางที่ 1 ข้อ 3)

ผลการสำรวจ

นักวิชาการเกษตรผู้ให้ข้อมูลครั้งนี้ มีทัศนคติต่อการดำเนินการวิจัยตามหลักการของการวิจัยระบบการทำฟาร์มดังนี้คือ การวิจัยระบบดังกล่าวจะทำให้ได้เทคโนโลยีซึ่งเกษตรกรสามารถเอาไปปฏิบัติได้จริงตามสภาพไร่นาและทรัพยากรที่เกษตรกรมีอยู่ ซึ่งจะเห็นว่ามากกว่าครึ่งหนึ่งของนักวิชาการเกษตร เห็นด้วยกับข้อความนี้ และอีกประมาณร้อยละ 41.6 ของนักวิชาการเกษตรให้ข้อมูลเห็นด้วยอย่างมาก (ตารางที่ 2 ข้อ 1) ว่าการวิจัยระบบการทำฟาร์มจะมีผลให้ได้มาซึ่งเทคโนโลยีการเกษตรที่เกษตรกรย่อยยอมรับ สรุปลได้ว่า นักวิชาการเกษตรซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีการเกษตรมีทัศนคติดังนี้คือ หากนักวิชาการเกษตรได้นำเอาหลักการและขั้นตอนต่าง ๆ ของการวิจัยระบบการทำฟาร์มไปปฏิบัติแล้ว เทคโนโลยีที่ได้จะเหมาะสมกับสภาพของเกษตรกร และเป็นผลทำให้เกษตรกรนำไปปฏิบัติในไร่นาของตน

หลังจากที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยและพัฒนาระบบการเกษตรได้มีการตื่นตัว และเริ่มนำเอาการวิจัยระบบการทำฟาร์มไปใช้ และวิธีการวิจัยนี้กำลังจะถูกนำไปใช้ตามหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเกษตรต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นนั้นเกิดมีข้อโต้แย้งขึ้นในกลุ่มนักวิชาการผู้เกี่ยวข้อง ว่าการวิจัยระบบฟาร์มความแท้ที่จริงแล้วเป็นวิธีการที่ได้กล่าวถึงและนำมาปฏิบัติในการวิจัย และพัฒนาระบบการเกษตรมานาน ดังนั้นไม่มีความจำเป็นต้องให้ความสนใจต่อวิธีการนี้เพราะเป็นที่รู้จักกันดีอยู่แล้ว ผู้ให้ข้อมูลประมาณร้อยละ 54 (ตารางที่ 2 ข้อ 2) เห็นด้วยว่าการวิจัยระบบการทำฟาร์มนั้น เป็นวิธีการวิจัยและพัฒนาระบบการเกษตรที่ถูกนำมาปฏิบัติ โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยและ พัฒนาการเกษตรมานานแล้ว แต่ในปัจจุบันนี้ได้มีนักวิชาการบางกลุ่มได้นำวิธีการนี้มากล่าวกันใหม่ โดยพยายาม

เพิ่มเติมศัพท์บางคำให้ดูแปลกออกไป เช่น ระบบการทำฟาร์ม ระบบเกษตรนิเวศน์ ถาวรภาพ (สุวิทย์ เลหาศิริวงศ์ 2531) และผู้ให้ข้อมูล ยังมีความเห็นว่างานที่ปฏิบัติอยู่ก็มีแนวดำเนินการคล้าย ๆ กับการวิจัยระบบการทำฟาร์ม (ตารางที่ 2 ข้อ 3)

มักจะมีคำกล่าวว่า การวิจัยระบบการทำฟาร์ม มีหลายขั้นตอนเกินไป ทำให้เกิดความยุ่งยากในการนำไปปฏิบัติ สำหรับข้อนี้ นักวิชาการเกษตรส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วย (ตารางที่ 2 ข้อ 4) และยังมีความเห็นว่าขั้นตอนต่าง ๆ ของการวิจัยระบบฟาร์ม สามารถที่จะทำความเข้าใจได้อย่างง่าย ๆ ด้วย (ตารางที่ ๒ ข้อ ๕) สรุปได้ว่าขั้นตอนของการวิจัยระบบการทำฟาร์มในทัศนะของนักวิชาการเกษตรนั้นสามารถจะทำความเข้าใจได้อย่างรวดเร็ว และจะไม่เป็นอุปสรรคในการนำไปปฏิบัติ

การทำงานแบบสหวิชาการซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญของการวิจัยระบบการทำฟาร์มก็เป็นข้อกังวลข้อหนึ่งของผู้ที่จะนำเอาการวิจัยระบบนี้ไปใช้ เพราะเกรงว่าเมื่อมีนักวิชาการจากสาขาวิชาที่แตกต่างกันไป มาร่วมมือกันทำงานวิจัย ก็จะทำให้การปฏิบัติไม่คล่องตัวเท่าที่ควร สำหรับเรื่องนี้ นักวิชาการเกษตรกร มีความคิดเห็นแตกต่างกันเป็นสองพวกอย่างชัดเจนคือมีพวกที่เห็นด้วยและพวกไม่เห็นด้วยมีจำนวนเกือบเท่า ๆ กัน (ตารางที่ 2 ข้อ 6) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่านักวิชาการเกษตรเกือบทั้งหมดมีทัศนคติว่า การทำงานร่วมกันเป็นทีม ยังเป็นไปได้ยากในหมู่นักวิชาการไทยนั่นเอง (ตารางที่ 2 ข้อ 7) แต่อย่างไรก็ตามนักวิชาการเกษตรส่วนใหญ่ก็ยังตระหนักถึงประโยชน์ของการร่วมมือกันวิจัย เพื่อแก้ปัญหาของเกษตรกร โดยนักวิชาการที่มีความรู้และความสามารถจากสาขาวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และนักวิชาการเหล่านี้ยังตระหนักถึงความสำคัญของนักวิชาการสาขาสังคมศาสตร์ ที่มีต่อการพัฒนา เทคโนโลยีการเกษตรที่จะเป็นที่ยอมรับของเกษตรกรด้วย (ตารางที่ 2 ข้อ 8 และข้อ 9)

การประเมินสภาวะชนบทแบบเร่งด่วน เป็นวิธีการที่นิยมใช้ในการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยระบบฟาร์ม เพราะเป็นวิธีการที่จะช่วยทำให้สามารถศึกษาปัญหาของเกษตรกรได้อย่างรวดเร็ว และเสียค่าใช้จ่ายน้อย จนทำให้นักวิจัยบางรายซึ่งมีความเคยชินกับการสำรวจอย่างเป็นทางการ โดยใช้แบบสอบถาม ไม่เชื่อถือข้อมูลที่ได้จากการใช้วิธีการประเมินชนบทแบบเร่งด่วน ซึ่งใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งทางการ สำหรับความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้จากวิธีการประเมินสภาวะชนบทแบบเร่งด่วน นักวิชาการเกษตรประมาณร้อยละ 54 (ตารางที่ 2 ข้อ 10) มีความเห็นว่าข้อมูลที่ได้นำเชื่อถือ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่ามีนักวิชาการเกษตรบางส่วนไม่มีความเห็นต่อความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้จากการประเมินสภาวะชนบทแบบเร่งด่วน อาจเป็นเพราะว่านักวิชาการเกษตรกลุ่มที่ไม่มีความเห็นนี้ยังไม่มีความรู้และความคุ้นเคยกับวิธีการเก็บข้อมูลดังกล่าว

มีนักวิชาการเกษตรประมาณครึ่งหนึ่ง ไม่เห็นด้วยกับข้อความที่ว่า การวิจัยระบบการทำฟาร์มนั้นให้ความสนใจเกษตรกรรายย่อย จนละเลยเกษตรกรรายใหญ่ (ตารางที่ 2 ข้อ 11) และมีความเห็นว่า การวิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตต่อหน่วยพื้นที่ ไม่ควรเป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดของการวิจัยเพื่อเกษตรกรรายย่อยซึ่งมีรายได้น้อย (ตารางที่ 2 ข้อ 12) และนักวิชาการเกษตรทั้งหมด

เห็นด้วยว่าการวิจัยระบบการทำฟาร์ม จะช่วยทำให้นักวิชาการกำหนดหัวข้อวิจัย ได้ตรงกับปัญหาของเกษตรกร (ตารางที่ 2 ข้อ 13) นอกจากนี้นักวิชาการเกษตรมีความเห็นว่าวิธีวิจัยระบบการทำฟาร์มน่าจะนำไปปฏิบัติโดยนักวิชาการหรือนักวิจัยมากกว่านักส่งเสริมการเกษตร (ตารางที่ 2 ข้อ 14)

นักวิชาการเกษตรร้อยละ 58.3 มีความเห็นว่ายังมีความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ที่ตนทำงานยังไม่ดีพอ ดังนั้นควรต้องทำการวิเคราะห์พื้นที่ด้วยตนเอง เพื่อประกอบการกำหนดหัวข้อเพื่อการวิจัย (ตารางที่ 2 ข้อ 15, 16 และ 17) และเชื่อว่าการวิจัยประยุกต์ยังเป็นสิ่งสำคัญมากกว่าการวิจัยพื้นฐาน นักวิชาการกลุ่มนี้ยังเล็งเห็นถึงความสำคัญ ของการวิจัยในไร่นาของเกษตรกรอีกด้วย (ตารางที่ 2 ข้อ 18 และ 19) นอกจากนี้ยังมีความเห็นว่านักวิชาการเองและเกษตรกรควรเข้าไปมีบทบาทในทุกขั้นตอนของการวิจัยระบบฟาร์ม (ตารางที่ 2 ข้อ 20 และ 21)

เกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตร นักวิชาการเกษตรมีทัศนคติว่าหน่วยงานที่ตนสังกัดนั้น มีการแลกเปลี่ยนความเห็น และมีการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด แต่อย่างไรก็ตาม นักวิชาการประมาณหนึ่งในสี่ ยังมีทัศนคติในทางตรงกันข้าม (จากรายที่ 2 ข้อ 22 และ 23) และนักวิชาการส่วนใหญ่ก็ยังคิดว่าระบบการส่งเสริมที่เป็นอยู่ ยังมีการดำเนินงานที่ไม่มีประสิทธิภาพ คือคำแนะนำไม่ค่อยตรงกับความต้องการของเกษตรกรและในบางกรณีเจ้าหน้าที่ส่งเสริม ไม่มีความรู้จริงในเรื่องที่ไปแนะนำเกษตรกร อย่างไรก็ตาม นักวิชาการเกือบครึ่งหนึ่งหรือประมาณ ร้อยละ 42 (ตารางที่ 2 ข้อ 24) ยอมรับว่าตนเอง ยังขาดความรู้และความเข้าใจในเรื่องพฤติกรรม ของเกษตรกรในการยอมรับวิทยาการ

ดังที่กล่าวมาแล้วงานวิจัยระบบการทำฟาร์ม นั้น มีลักษณะการดำเนินงานแบบสหวิชาการ ดังนั้นความพร้อมในเรื่องบุคลากรของหน่วยงานต่าง ๆ ก็ยังมีปัญหาอยู่ แต่อย่างไรก็ตามนักวิชาการเหล่านี้ ส่วนใหญ่เชื่อว่าหน่วยงานของตน มีความพร้อมที่จะนำเอาหลักการวิจัยระบบฟาร์มไปปฏิบัติในหน่วยงานที่ตนสังกัดอยู่ (ตารางที่ 2 ข้อ 25) และนักวิชาการเหล่านี้ได้เสนอว่าปัญหาการขาดแคลนบุคลากร สามารถแก้ไขได้โดย หาทางประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ซึ่งมีบุคลากรบางสาขาพร้อมอยู่แล้ว และยิ่งกว่านั้นผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดมีความเห็นว่า ควรนำเอาแนวความคิดเรื่อง การวิจัยระบบฟาร์ม ไปปฏิบัติในหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเกษตรให้มากขึ้น (ตารางที่ 3 ข้อ 26)

สรุป

การสำรวจครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาทัศนคติของนักวิชาการที่มีต่อการวิจัยระบบการทำฟาร์ม นักวิชาการที่ให้ข้อมูลทั้งหมดจำนวน 24 ราย และเป็นผู้เข้าร่วมสัมมนาเรื่อง การประสานงานเพื่อการวิจัยและพัฒนาในระดับไร่นา เมื่อวันที่ 26-27 กรกฎาคม 2532 จัดโดยสถาบันวิจัยฟาร์ม กรมวิชาการเกษตร ณ สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

จากการสำรวจครั้งนี้กล่าวได้ว่า นักวิชาการเกษตรจากกองต่าง ๆ ของกรมวิชาการเกษตร อาทิเช่น กองกัญและสัตววิทยา กองแผนงานและวิชาการ กองโรคพืชและจุลชีววิทยา กองเกษตรวิศวกรรม หน่วยวิจัยและพัฒนาระบบทำฟาร์มพืชรูปลูก ศูนย์วิจัยยางสงขลา และศูนย์วิจัยข้าวพืชรูปลูก มีทัศนคติที่ถูกต้องต่อหลักการและขั้นตอนต่าง ๆ ของการวิจัยระบบการทำฟาร์ม

แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าหากจะมีการนำเอาการวิจัยระบบการทำฟาร์ม ไปปฏิบัติในหน่วยงานที่กล่าวมา น่าจะได้มีการเตรียมนักวิชาการเกษตรให้พร้อม ในเรื่องการทำงานร่วมกันกับนักวิชาการจากสาขาวิชาและหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งนี้เนื่องจากว่านักวิชาการเกษตรส่วนใหญ่ ยังมีทัศนคติว่าการที่จะทำงานร่วมกันเป็นทีมของนักวิชาการเกษตรเพื่อร่วมมือกันแก้ไขปัญหาของเกษตรกรนั้น ยังเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากในหมู่นักวิชาการของไทย ซึ่งเรื่องนี้อาจจะเป็นอุปสรรคต่อการทำงานแบบสหวิชาการตามหลักการของการวิจัยระบบการทำฟาร์มก็ได้

ทัศนคติของนักวิชาการที่ควรได้รับการแก้ไขอีกเรื่องหนึ่ง คือยังมีนักวิชาการเกษตรมีทัศนคติว่า ในการวิจัยการเกษตรนั้นการวิจัยเพื่อมุ่งเพิ่มผลผลิตต่อหน่วยพื้นที่ยังเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด ซึ่งความจริงแล้ว ในการวิจัยการเกษตร โดยเฉพาะสำหรับเกษตรกรรายย่อยผู้มีการเพิ่มผลผลิตต่อหน่วยพื้นที่อาจไม่ใช้วัตถุประสงค์ที่สำคัญของการวิจัยก็ได้ แต่ในทางตรงกันข้ามการวิจัยเพื่อให้ได้มาซึ่งเทคโนโลยีที่เหมาะสมและสอดคล้องกับทรัพยากรที่เกษตรกรมีอยู่หรือเป็นเทคโนโลยีที่จะไปเกื้อหนุนองค์ประกอบอื่น ๆ ในระบบไร่นา ให้มีการนำไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพขึ้น หรือสามารถที่จะทำให้องค์ประกอบอื่น ๆ ในระบบไร่นาสามารถยืนยงต่อไปได้ ก็เป็นเรื่องสำคัญ

ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง จำเป็นที่จะต้องหาแนวทางให้นักวิชาการได้มีโอกาสทำความเข้าใจกับพื้นที่ของตนให้มากขึ้นเนื่องจากมีนักวิชาการมากกว่าครึ่ง ยอมรับว่าตนเองยังไม่มีความรู้ความเข้าใจ อย่างดีกับพื้นที่ซึ่งทำงานอยู่ การเพิ่มความเข้าใจของนักวิชาการในเรื่องพื้นที่ที่ปฏิบัติงานอยู่อาจจะกระทำได้โดยการให้ความรู้เรื่องการวิเคราะห์พื้นที่แก่นักวิชาการเกษตรเหล่านี้

โดยสรุป หากจะมีการนำเอาหลักการและขั้นตอนต่าง ๆ ของการวิจัยระบบฟาร์มไปปฏิบัติ ในหน่วยงานดังที่กล่าวมา คาดว่าจะได้รับความร่วมมือและสนับสนุนจากนักวิชาการที่สังกัดอยู่ในหน่วยงานนั้นเป็นอย่างดี เพราะนักวิชาการเหล่านี้มีทัศนคติที่ถูกต้องและยังเชื่อว่าหน่วยงานของตนพร้อมที่จะเอาวิธีการวิจัยดังกล่าวไปใช้ นอกเหนือจากนี้นักวิชาการเกษตรยังมีความเห็นว่าจะได้นำเอาวิธีการนี้ไปปฏิบัติในหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเกษตรอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- ดำเกิง จันทรปัญญา และไพโรจน์ สุวรรณจินดา (2527) ภายวิจัยระบบการทำฟาร์ม เอกสารเสนอในการประชุมสัมมนาในระบบการทำฟาร์ม ครั้งที่ 1 วันที่ 2-5 เมษายน 2527 ณ โรงแรมวังใต้ จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- เทอด เจริญวัฒนา (2531) การวิจัยทางการเกษตรแนวใหม่ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย โครงการศึกษานโยบายสาธารณะ กันยายน 2531
- เมธิ เอกะสิงห์ และพฤกษ์ ยิบมันตะสิริ (2528) การใช้วิธีการวิเคราะห์ระบบเกษตรนิเวศเพื่อศึกษาสภาพพื้นที่และระบุปัญหาสำหรับการวิจัย เอกสารเสนอในการประชุมสัมมนาในระบบการทำฟาร์ม ครั้งที่ 2 วันที่ 3-5 เมษายน 2528
- วิริยะ ลิ้มปิ่นนัท (2531) แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการวิเคราะห์พื้นที่ชุมชนและครัวเรือน เอกสารเสนอในการประชุมสัมมนาในระบบการทำฟาร์ม ครั้งที่ 5 วันที่ 4-7 เมษายน 2531 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน
- สุเกลินี สุภธีระ (2528) การใช้เทคนิคการประเมินสภาวะชนบทแบบเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal) เอกสารเสนอในการประชุมสัมมนาในระบบการทำฟาร์ม ครั้งที่ 2 วันที่ 3-5 เมษายน 2528 ณ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- สุจินต์ ลิมารักษ์ (2530) เล็ก ๆ น้อย ๆ ของ RRA ฟาร์มข้าว หน้า 23
- สุจินต์ ลิมารักษ์ (2531) กระบวนการทำ RRA ฟาร์มข้าว หน้า 28-30
- สุเธียร นามวงศ์ (2532) กระบวนการทำ RRA ฟาร์มข้าว หน้า 30-32
- สุวิทย์ เลหาศิริวงศ์ (2530) FSR แม้แต่ฝรั่งยังสับสน ฟาร์มข้าว หน้า 7-8
- สุวิทย์ เลหาศิริวงศ์ (3531) FSR ภาวะภาพของการเกษตร Sustainable Agriculture ฟาร์มข้าว หน้า 9-11
- อรรถชัย จินตะเวช (2530) วิธีการวิเคราะห์พื้นที่ โครงการวิจัยระบบการทำฟาร์ม คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- อาร์นต์ พัฒโนทัย (2527) แนวคิดและพัฒนาการของงานวิจัยระบบการทำฟาร์ม เอกสารเสนอในการประชุมสัมมนาในระบบการทำฟาร์ม ครั้งที่ 1 วันที่ 2-5 เมษายน 2527 ณ โรงแรมวังใต้ จังหวัดสุราษฎร์ธานี